

УДК 811.161.2:303.094.4]:[004:32]-049.5
DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-283-304

**LANGUAGE IDENTIFICATION AS A MECHANISM FOR
PROVIDING OF INFORMATION-POLITICAL AND
SOCIAL SECURITY**

**МОВНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

**ЯЗЫКОВАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ КАК МЕХАНИЗМ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-
ПОЛИТИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Людмила Шимченко,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
документознавства,
e-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Роман Гордєєв,
кандидат технічних наук,
викладач кафедри
документознавства
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-3362>
e-mail: kaf.dz@ukr.net
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Liudmyla Shymchenko,
Ph.D. in Philosophy, Associate
Professor, Associate Professor of
Department of scientific discipline
of documentation,
e-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>
Pereaslav-Khmelnyskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical
University, 30, Sukhomlynskooho
Street, Pereaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Roman Hordeev,
Ph.D. in Technical sciences,
lecturer of Department of
scientific discipline of
documentation
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-3362>
e-mail: kaf.dz@ukr.net
Pereaslav-Khmelnyskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical
University, 30, Sukhomlynskooho
Street, Pereaslav-Khmelnyskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Олександр Бабак,
викладач кафедри
документознавства
e-mail: post08400@ukr.net
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди», вул.
Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Oleksandr Babak,
Ph.D. in Technical sciences,
lecturer of Department of
scientific discipline of
documentation
e-mail: post08400@ukr.net
Pereaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30,
Sukhomlynskoho Street,
Pereaslav-Khmelnytskyi, Kyiv
region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article describes the problem of the Ukrainian-speaking sphere of social life with regard to security; attention is focused on the Ukrainian-speaking information space, which forms a system of public opinion, beliefs and motives for action; the necessity to transform the Ukrainian language into a tool for thought of Ukrainians and understanding of social processes is pointed out. In the context of digitalization, the Ukrainian language is presented as an important tool in the system of state document circulation and therefore as a necessary instrument for functional literacy.

This paper concentrates on the language as a civilizational value for Ukrainian society which in the context of hybrid war becomes an object of special protection. For this reason attention is paid to the media activities, through which the language can acquire the status of a unifying force of society in the struggle for state independence.

Considering the Ukrainian language as a state-formative and safe value, the author has emphasized the mechanisms of their provision, namely the media activities, educational institutions of all levels and at all levels of governance for preservation and conscious deepening knowledge of language as a component of national identification.

The author concludes that nowadays there is a fragmentary identification process with an element of consciousness of their national purpose. Language, in this case, plays a role of a conscious

element of the use, an object of dignity and patriotism. The more critical political situation in Ukraine, the more the media raises the language issue: often with a negative-political underlying idea, but more as a unifying-patriotic component of the national structure. The forming the citizens' identification of Ukraine depends to a considerable degree on the media activities and the consolidation of the Ukrainian society to bring the state at the appropriate level of world recognition depends on it. The media, "armed" with the language as one of the archetypal consciousness elements, should build their activities to a considerable degree.

Key words: *identification, the Ukrainian language, language identification, national identification, information-political and social security.*

Постановка проблеми. В травні 2018 року Президентом України було підписано Указ «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України». Документом передбачено забезпечення реалізації громадянами України права на україномовну інформацію на всіх рівнях – від мови державного спілкування, документообігу до україномовної сфери суспільного життя, створення єдиного україно-культурного простору для збереження цілісності української нації. Відповідно до Указу необхідною є розробка державної цільової програми, в рамках якої потрібно передбачити зміни підходів до вивчення і викладання української мови. На всіх рівнях освітньої системи необхідним є забезпечення такого рівня викладання, щоб українська мова поступово ставала для переважаючої частини громадян України головним інструментом мислення, повсякденного спілкування, розуміння суспільних процесів, інструментом функціональної грамотності. В умовах протистояння зовнішній агресії мова набуває ще й безпекового виміру. Тому виникає необхідність на безпекову складову в системі застосування української мови звернути особливу увагу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання мовної ідентифікації досліджується тривалий час і вченими різних країн. Але питанням мови, як консолідуючого елементу, як

своєрідному «гаранту» збереження державності, увагу приділяти стали лише в останній час, особливо в умовах нав'язаної Україні гібридної війни. На знищення мови як один із перших кроків по відношенню до завойованих народів звертає увагу Т. Артьомова (Артьомова, 2017), на мову як пріоритетну ознаку цивілізації вказує С. Хантінгтон (Хантінгтон, 1994), на взаємозалежність мови та державності вказує Г. Філіпчук (Філіпчук, 2002), на ролі мови ЗМІ наголошує О. Злобіна (Злобіна, 2002), на питанні розбудови народом політичної нації завдяки ідентифікації та мові акцентує увагу Степико М.Т. (Степико, 2011) та ін.

Метою статті постало: розглянути проблему україномовної сфери суспільного життя з позицій безпекового виміру. Відповідно до поставленої мети були сформульовані **завдання** по розгляду: української мови як інструменту мислення українців та розуміння суспільних процесів; мови як цивілізаційної цінності для українського суспільства, що в умовах гібридної війни перетворюється на об'єкт особливого захисту; україномовного інформаційного простору, що формує систему суспільних поглядів, переконань та спонукань до дії.

Виклад основного матеріалу. В умовах зіткнення цивілізацій, про які попереджав С. Хантінгтон (Хантінгтон, 1994: 33) в 90-і роки ХХ ст., коли лінії фронтів проходять по лініях розлому між цивілізаціями, а держави свою політику вибудовують на основі цивілізаційного протистояння, для України, що стала в одному з таких епіцентрів подій об'єктом протистояння, проблема безпеки постала понад усе. Крім того, внутрішні політико-економічні сили, що приєднались до цивілізаційного протистояння, завдають не меншої небезпеки українському суспільству та державному суверенітету. Тому, в умовах нав'язаної гібридної війни та внутрішньополітичного протистояння, необхідним постає пошук об'єднавчих чинників, завдяки яким можливим стане згуртування українського суспільства, знаходження шляху збереження і державності, і суверенітету. Мова, в даному випадку, повинна виступити як один із консолідуючих елементів, як своєрідний «гарант» збереження державності.

Гібридні війни приховують її глибинні засади – розпочату історичну битву за цінності суспільного життя. Такі цінності на поверхні виступають, як правило, в матеріальній формі: загарбницькі дії завжди пов'язані з хижацьким захопленням цілком конкретних територій, ресурсів, майна. Однак, основу суспільного життя становить культура, яка, у свою чергу, обумовлена цінностями духовними; саме битвою за такого роду цінності за своєю природою виявляється будь-яка військова агресія, бо вона спрямована на приниження, поневолення, знищення ворога – на досягнення моральної переваги над «іншим» варварським способом (Артъомова, 2017: 7). Знищення мови – це один із перших кроків знищення завойованих народів, тому на мову як об'єкт захисту варто звернути увагу.

Мова, як елемент культури, є духом народу, методологією суспільної поведінки, тому знищення мови стає одним з вагомих завдань в гібридній війні. Варто погодитись з думкою Г. Філіпчука, що можна втратити все і навіть державу, але повернути її, якщо збережена мова. Народ, який втрачає мову, ніколи свою державність не здатен повернути (Філіпчук, 2002: 364). У випадку, коли український народ тривалий час зазнавав деетнізації, перейшов в якійсь частині на вживання соціально престижної мови, не мав тривалий період власної держави – тоді мовне питання повинне перейти в політичну площину як консолідуюча сила, як базовий елемент державотворення.

Невирішеність мовного питання в багатомовних, багатоетнічних країнах часто приводить до народних протестів, автономізації, федералізації та розпаду. В умовах глобалізації, коли відбувається міжцивілізаційна акультурація, глибинна уніфікація, народи через ідентифікацію та мову намагаються розбудувати політичну націю. Відповідно до думки М. Степико, нація не стає геополітичною реальністю, суб'єктом та об'єктом міжнародних відносин і права доти, доки вона не сформує національну державу як легітимацію свого права на самовизначення та організацію суспільства (Степико, 2011: 35). Мова, таким чином, може виступити тим самим об'єднувачим елементом процесу творення загальнозначущого, в випадку України на даний момент це може бути збереження

незалежності молодій державі, залишаючись активним учасником глобалізаційних процесів.

Загальнозначущого в контексті можливості прориву на інші висоти, виходу на інші рівні в питанні освітнього розвитку, державного управління, технічно-технологічних досягнень, економічного зростання, навіть церковного єднання. Забезпечення досягнення загальнозначущого можливе завдяки мові, як засобу створення думки, як особливому національному світогляду, як консолідатору політичних процесів. Якщо вважати, що в мові відбито характер народу, його психологічний стан, то досягнення загальнозначущого набуває форми гарантії збереження та зміцнення генофонду, можливості державної стабілізації. Мова, формуючи національну свідомість, наповнюючи її державницьким змістом, забезпечує моральну стійкість, національно-патріотичні почуття та безмежну відповідальність за національний поступ.

Для України, особливо в сучасних умовах гібридної війни та внутрішнього політичного протистояння, мовне питання повинно стати запорукою єдності і державності, міжнаціональної злагоди. Чужа мова й культура, добровільно прийняті чи нав'язані силоміць, ніколи не зможуть виконувати історичних і природо відповідних функцій для української нації. Замінивши власну мову іншою або зберігши її у мізерних величинах, така нація завжди зазнаватиме агресії і депресії, відчуватиме невпевненість і волюнтаризм, недовіру й ворожість до інших, не забезпечуватиме гармонізації міжнаціональних і соціальних стосунків. Це загальне правило стосується всіх народів, які в результаті втрачають інтерес і прагнення до самостійного державницького життя (Філіпчук, 2002: 387).

Загальнозначущим для України на даний момент є – не дати зовнішнім силам та внутрішній політичній продажності довести українське суспільство до втрати національної мови та державності, під якою М.Т. Степико пропонує вважати не тільки певну територію та населення, історичну пам'ять і культуру, але й ціннісне поняття, що визначає конкурентоспроможність норм поведінки та мислення

консолідованих у єдину спільноту етносів, які є суб'єктом формування нації (Степико, 2011: 35).

Варто наголосити на теоретичній моделі нації, запропонованій Ентоні Смітом, де чітко визначаються такі сім характерних рис: культура й мовна диференціація, територія і мобільність, великі розміри, зовнішні відносини, групові відчуття і лояльність, громадянські права, тобто ступінь політизації, економічна інтеграція. На його думку, перші дві ознаки визначають плем'я, перші п'ять – етнічну групу, всі сім – націю (Сміт, 1994: 23). Розуміння нації пов'язують з переважаючим етнічним чи політичним складником: коли нація формується на основі культурної спадщини, чи коли формування відбувається зусиллями політичної сили, що сформувала державу і націєтворчі закони.

Якщо розглянути розуміння нації з позицій переважаючої етнічної складової, то етнічна нація, будучи спільнотою субетнічних груп, які разом з титульним етносом формують своєрідний спосіб буття, що дає їм впевненість в можливості створення власної держави, в гарантованості суб'єктності у ставленні до інших націй і народів, забезпечує процес формування національної самосвідомості та в процесі формування держави відіграє консолідуючу роль. Враховуючи, що національна самосвідомість базовими елементами має мову, територію компактного проживання, культуру, почуття національної гордості, то етнічна складова націєтворчого процесу є, на думку автора, більшою гарантією безпечного та довготривалого існування нації.

Якщо розглядати політичне (громадянське) розуміння нації, коли в основу націєформування закладаються зусилля державного апарату та вірно вибудована законодавча база і правильно підібрані механізми націєтворчих процесів, то національна самосвідомість базовою основою може мати переважно матеріальну переконаність у позитиві в ім'я суспільства державних перетворень, що, на думку автора, для українства може бути переконливою гарантією стабільності існування нації. Тому варто погодитися з думкою М. Степико про те, що немає сенсу протиставляти так зване етнічне та громадянське (політичне) розуміння нації (Степико, 2011: 31).

Україна, знаходячись лише на етапі укріплення власної державності та будучи не моноетнічним утворенням, повинна забезпечувати збереження й розвиток культури титульного етносу в поєднанні з гарантуванням громадянських прав і культурної самобутності всіх етнічних груп, що проживають на її території. В умовах глобалізаційних впливів, що проявляються особливо гостро в системі геополітичного протистояння, Україна, в умовах гібридної війни, більшу увагу звертає на вирішенні загальнополітичних та соціально-економічних проблем, хоча необхідно задуматися і над питанням знаходження поєднувальних національних ціннісних рис, які б сприяли забезпеченню консолідації нації. Мова є однією із цінностей, що в умовах стрімкого поширення цифрових технологій здатна забезпечувати консолідуючу основу нації.

В нових «цифрових» умовах життя, коли людина сприймається як споживач, а не як член політичної спільноти, коли відбувається потужний вплив на свідомість людини, все більше проявляється розмитість у системі меж сучасних спільнот. В такому випадку деякі еліти (політичні чи економічні) використовують націю як когнітивну форму осмислення дійсності для вирішення певних історичних проблем і не завжди враховують особливості культури чи традицій титульного етносу, не говорячи вже про представників інших етносів. Мовне питання в таких державах набуває гостроти і, в деяких випадках, може мати руйнівний характер. Особливо коли еліти не мають єдності навколо основних цінностей і тому неспроможні запропонувати успішний проект розвитку держави та формування нації.

Спрямовуючи вектор розвитку на ЄС українська еліта повинна використати сферу цінностей, а мовну цінність особливо, як платформу для об'єднання народу. Змістом ціннісної платформи ЄС, відповідно до Договору про Європейський Союз (1992-2007 рр.), є: повага людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенство закону, повага прав людини (Договір про ЄС, 2007). Західний світ, об'єднаний спільною історичною долею, проявляється через право націй на самовизначення, парламентаризм, демократію,

правову культуру, верховенство права, ринкову економіку з високими соціальними стандартами. Європейська соціальна справедливість та пріоритетність прав людини, толерантність та підтримка прав меншин, релігійна терпимість та ліберальний індивідуалізм – все це є цінностями до яких прагне і українське суспільство.

Для України крім економічних високих досягнень необхідним, а можливо й переважаючим, постає: використання переваг культурної різноманітності в плані запровадження системи підтримки мови, культури, традицій, вірувань всіх етнічних спільнот. В випадку не підтримання ідеї етнічного плюралізму, етноси залишають за собою право на формування власної держави – тому створення механізму узгодження інтересів різних етносів є головним завданням України, як воюючої держави, як держави, де є хоч і умовний, але поділ на Захід і Схід.

Розкол суспільства, навіть умовний, на Схід і Захід в своїй основі має ціннісний поділ: одної частини на європейські цінності (людину, свободу, приватний простір та ін.), іншої частини – на азійські цінності (державу, порядку замість свободи, справедливість замість права громадян та ін.). Відповідно, як вважає І. Пасько, маємо два принципово конверсійні дискурси, дві соціокультурні парадигми, два ментальних коди, конвергенція та співіснування яких є проблематичними. Ми стали поділеним, розколотим, сегментованим суспільством. А це і є найбільш глибокий чинник кризи української ідентичності (Пасько, 2007: 309). Це є і різне проектування української нації: на Сході – політичної (громадянської), на Заході – етнічної.

Одночасно реалізувати проект української нації складно, так як цінності діаметрально протилежні. Тому необхідним постає – віднайти взаємоприйнятні пріоритети життєдіяльності і на їх основі забезпечити можливість формування української нації. Одним з таких пріоритетів може бути вироблена модель гармонійних стосунків на основі інтегрального діалогу, пошуку загальних ціннісних орієнтирів, пов'язаних з довірою, толерантністю, взаємною повагою до життєвих прав і гідності кожного народу і окремої людини. Прикладом може бути

європейська система цінностей, хоча нині досить часто стала відчуватись формалізованість європейських цінностей. Не випадково на виникаючі внутрішні і зовнішні виклики та загрози європейське співтовариство, як правило, відповідає не силою цивілізаційної ідентичності, а політичними інструментами мультикультуризму, «диференційованої (секторальної) інтеграції», європейського оборонного союзу, нової соціальної європейської політики, ініціативами «Європи різних швидкостей», «Європи ста квітів» й іншими (Артёмова, 2017:17).

Ось чому для України, орієнтуючись на європейські цінності, варто використовувати механізми національної ідентифікації. Україна повинна обов'язково зберегти власну ціннісну ідентичність, вибірково поетапно прищеплюючи європейські цінності, як це в свій не легкий час робила Японія. Ф. Фукуяма акцентує увагу на європейській універсальній культурі споживання, як базовій цінності, завдяки якій Японія увійшла до клубу розвинутих країн світу (Фукуяма, 1990: 141). Україна повинна скористатися можливістю щеплення тих європейських цінностей, які б дали найбільший ефект для зміцнення держави та формування сильного громадянського суспільства. Такою цінністю, на нашу думку, є людина.

Ми акцентуємо увагу на духовних цінностях людини, хоча розуміємо, що самої лише культурної складової замало для об'єднання українського суспільства. Технологія духовного розвитку має охоплювати інтерес людини до власної духовності і в визначенні гідних цілей життя, і в визначенні принципів власного оцінювання саморозвитку та життєвих успіхів. Одним із механізмів, які повинні забезпечувати духовний розвиток людині, повинна бути освіта з пріоритетною метою – формування нової генерації еліти й електорату. В цьому випадку шанси українського суспільства на гуманітарний вихід із проблеми розколу на Захід і Схід є доволі високими.

Науковці, досліджуючи проблему подолання розколу в суспільстві, вказують і на критично-небезпечний шлях можливої консолідації – усвідомлення необхідності, пов'язаної з воєнними діями і їх наслідками; новими катастрофами в

екологічній сфері; через невирішеність переселенської проблеми, через масове збідніння населення. Глобальний ізоляціонізм, витрачання сил на боротьбу лише з перерозподілом багатства і ресурсів та ще більше зубожіння населення, або, як крайність, громадянська війна – консолідація в цьому випадку можлива лише диктаторсько-насильницька зі сторони переможця. Невтішний розглянутий шлях дає підстави для висновку про надзвичайну важливість підготовки свідомості, як елітарної, так і масової, до нових форм людського співжиття на засадах відновлення системи загальнолюдських цінностей у поєднанні із ідеологічними, релігійносвітоглядними, культурно-етичними традиціями.

В сучасну інформаційну епоху якраз ЗМІ найбільше впливають на формування колективної та індивідуальної свідомості, на викристалізацію загальнолюдських цінностей. Завдяки Великому Павутинню формується «надвідкрите» суспільство, в якому через механізм віртуалізації «розчиняється» звичне природне середовище; соціальний простір одночасно і універсалізується, і фрагментаризується. Такий новий простір об'єднує людей за робочим принципом, єдиним інформаційним простором, новими засобами комунікації. Однозначно «інформаційна людина», народжена добою глобалізації, від засобів сучасної електронізації отримує принципово нові задоволення: інформаційні, розважальні, інтегративні, комунікаційні та ідентифікаційні. Інформаційний світ забезпечує людині підкріплення її власних цінностей, допомагає зрозуміти саму себе через зіставлення з іншими, сприяє пізнанню інших людей. Доступне віртуальне середовище кардинально змінює проблему ідентифікації.

Для сучасної України проблеми ідентифікації, свідомості, державності є взаємопов'язаними та взаємозалежними, а всі засоби нинішньої комунікації є тим механізмом, який або сприяє національно-державному розвитку, або може призвести до його руйнації. Особливо важливим є вплив ЗМІ на формування національної свідомості, оскільки вони виступають вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору держави, який, по суті, є тим духовно-ідеологічним цементам, що скріплює народ у

політичну націю. Відомий фахівець у галузі масових комунікацій В. Лизанчук зазначає, що людські спільноти творяться мережами інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. Національна мережа засобів масової комунікації – це один із «трьох китів», на якому базується державна самосвідомість, поряд з національною інтелігенцією та національною політичною елітою (Карлова).

Дежавна самосвідомість здатна консолідувати суспільство, поєднати зусилля політичної еліти та національної інтелігенції до формування української політичної нації, як гаранта безпеки та стабільного поступу України. А, зважаючи на те, що процес формування політичної нації в Україні мав з моменту незалежності особливість – на Сході «пострадянсько-проросійську» ідентифікацію (особливо серед політико-економічної еліти), а на Заході «національно-проєвропейську» ідентифікацію, то стає зрозумілим сепаратизм на Сході, «легку» агресію Росії в Криму.

Небезпека інклюзії панросійської ідентичності зберігається, незважаючи на значні зусилля держави та громадянського суспільства у процесі творення української політичної нації. Ця небезпека міститься саме у здатності панросійської ідентичності «кородувати» українську національну ідентичність шляхом формування ілюзії «нерозрізнення» цих ідентичностей через спільний багатовіковий спосіб буття, спільні життєві практики в побуті, освіті, охороні здоров'я, віруваннях та навіть подібності мови тощо. Феномен цього нерозрізнення продовжують вдало використовувати російські політтехнологи на догоду «вежам Кремля». І набір інструментарію не обмежується телевізійною пропагандою, сферами його застосування є політика історичної пам'яті, етнополітика, релігія, мова (АДЦППУ, 2018: 25).

Виявивши в умовах Революції Гідності переважно проєвропейську ідентифікацію, відстоюючи уже п'ять років власний вибір європейських цінностей, Україна постійно зазнає впливів, які прагнуть «розмити» українську ідентичність: генерація сепаратизму на Сході, спроба

побудувати національні автономії в Україні, претензії щодо українського освітнього та мовного законодавства тощо. Те, що Україна з моменту проголошення незалежності постійно перебувала між «Сходом» і «Заходом» та тривалий період не мала чіткої ціннісної визначеності, ускладнило процес національної ідентифікації. Україна свої національні інтереси лише декларувала, обмінюючи їх на фінансові винагороди для окремих «громадян» і цим олігархізуючи процес поступу держави та, маніпулюючи, збіднювала українське суспільство.

Суспільною відповіддю були революції (Помаранчева та Гідності), рух добровольців та волонтерів на початку російської агресії проти України. Але головною відповіддю, на даний час, стали вибори Президента України 21 квітня 2019 року – 72 % за нове обличчя в політиці проти 24 % за стару політичну еліту. Результатом стала зневіра в маніпуляційний олігархат, довіра до тих, хто в політику «не грався» і, основне, віра в себе, як сильної нації, готової до змін та до входження у світовий рівноправний простір. Отже, переломний процес в українській ідентифікації відбувся на користь проукраїнських, орієнтованих на європейські, цінностей.

Від того, яка модель майбутнього України буде вибудована; якими будуть закладені механізми по забезпеченню сформульованих національних інтересів; як буде враховано геополітичний момент в контексті українського бачення себе в світі; які, в умовах продовжуваної війни, економічні, політичні, ідеологічні форми поступу будуть взяті за основу руху до поставленої мети (Україні бути як рівноправній та перспективній серед світових держав); якою буде політична воля еліти та яким рівнем участі у всіх цих процесах буде задіяне громадянське суспільство – залежить збереження українського суверенітету, незалежності, цілісності та поступальності розвитку.

Від всього вище перерахованого залежить зміцнення української національної ідентичності, вагомим елементом якої є українська мова. Відповідно до довідки, наведеної в Аналітичній доповіді НІСД до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році»

українську мову називають рідною дедалі більше українців – 68 % (дані без урахування окупованих територій). Це на 10 % більше ніж п'ять років тому. Водночас мовна практика, як і раніше, дещо відстає від мовної ідентифікації. Розмовляють завжди або переважно українською удома 46–50 % українців, російською – 26–32 % (решта респондентів послуговуються в приватному житті обома мовами). Найважливіша природна причина цього полягає в значній усталеності домінуючих соціальних практик, які для своєї зміни потребують тривалого періоду часу. Проте з факту розбіжності мовної ідентифікації й мовної практики в сучасній Україні випливає й ще один важливий висновок: суспільство готове до подальших кроків із розширення сфери функціонування української мови, і, більше того, має потужний об'єктивний запит на такі дії (АДЦППУ, 2018: 456).

Зміцнення української національної ідентичності, вагомим елементом якої є українська мова, може забезпечуватися засобами масової інформації, хоча потрібно наголосити, що вибір ідентичності – не тільки і не стільки результат попередніх міркувань, скільки наслідок прийняття її через власний життєвий досвід. Варто погодитись з О. Злобіною, що ідентичність великою мірою втратила характер наперед заданості й набула властивостей пошукової активності та вибору привабливих моделей життя. Особливість ситуації полягає насамперед у тому, що сам процес співпереживання, уявного опанування привабливої ідентичності не вимагає жодних попередніх зусиль. Багатоманітність життєвих світів, яка відкривається через друковане слово, потребує для оволодіння нею певного рівня освіченості та культури, а та, що відкривається безпосередньо на телеекрані, дає можливість пережити будь-яку бажану ідентичність будь-якій людині (Злобіна, 2002: 34–35).

Розуміючи, що екранна чи друкована реальність є попередньо сконструйованою, важливо, в умовах становлення України, обтяженого умовами військового протистояння, забезпечити такий рівень конструювання, щоб національна ідентифікація зміцнювалась. В умовах приватних ЗМІ робити це складно, особливо зважаючи на ідентифікаційну

визначеність їх власників. Якщо ЗМІ контролюються певними фінансовими чи політичними групами, вони можуть маніпулювати суспільною свідомістю, упроваджувати не властиві українському суспільству духовно-моральні і політичні цінності, руйнувати духовний фундамент існування української державності. Тому, на думку автора, обов'язково повинні інтенсивно працювати національні ЗМІ, які власну діяльність повинні спрямовувати на забезпечення українських інтересів. Мова ЗМІ, будучи засобом проникнення в сферу ментального, внутрішнього світу людини, повинна сприяти структуруванню реальності; впливаючи на всі сфери життєдіяльності суспільства, на соціально-психологічний і духовно-культурний розвиток кожного члена суспільства, повинна нести в собі багаторазово повторювані ціннісні орієнтації й установки, закріплюючи їх у свідомості людей; будучи каналом передачі суспільного досвіду – забезпечувати ідентифікацію особистості.

Розкриваючи зміст і пропагуючи в засобах масової інформації таких понять, як «демократія», «громадянське суспільство», «національна ідея», забезпечується формування відповідної системи духовних цінностей суспільства, консолідується суспільство в єдину національну спільноту, відбувається творення політичної нації та розбудовується незалежна держава.

В реаліях України необхідним є використати засоби масової інформації всіх форм власності з тою метою, щоб консолідувати різні партії й рухи, організації й спільноти, відображаючи і ознайомлюючи суспільство з їх позицією, регулярно організовуючи проведення діалогу стосовно суспільних проблем. Мас-медіа можуть в неупереджених узагальнюючих коментарях виділяти із усіх дискусій ті пропозиції, що спрямовані насамперед на порозуміння і злагоду суспільства, а отже, виступати каталізатором об'єднання, інтеграції суспільства й зміцнення держави (Карлова, 2007).

Сучасні ЗМІ є інтерактивними, що проявляється в спілкуванні з читачами, слухачами, глядачами через механізм коментарів у прямому ефірі, спілкування в ботах та соціальних

мережах, відгуків в Інтернеті. Саме цими механізмами нині забезпечується формування свідомості молоді, коригується свідомість зрілого покоління. З мотиву впливу на свідомість людини ЗМІ постійно використовують не чесні політик, що «грають на публіку» через «вчасне» оприлюднення політичних міфів, розроблених іміджмейкерами, політтехнологами, соціологами. Свобода слова, при цьому, перетворюється на бізнесовий елемент, несе собою «профанаційну» основу для формування чи коригування свідомості громадян.

Політичний коментар, що є елементом найбільшого впливу на свідомість сучасного українця, часто використовує ключові мовні ідеологеми, відходячи від вживання офіційних понять і, тим самим, перетворюють дані мовні ідеологеми в пізнавальні знаки певної політичної лінії. У межах такої мовної інформації ретранслюється безліч цінностей, поведінкових настанов, що в цілому впливають на свідомість та діяльність певної частини суспільства. В процесі впливу частина суспільства проходить процедуру само становлення, самопізнання; забезпечується можливість реалізації свого «Я».

Висновки. Отже, відбувається процес фрагментарної ідентифікаційної визначеності з елементом усвідомлення свого національного призначення. Мова, при цьому, є усвідомленим елементом використання, предметом гідності та патріотизму. Чим гостріша політична ситуація в Україні, тим більше по ЗМІ піднімається мовне питання: часто з негативно-політичним підтекстом, але більше як об'єднано-патріотичний компонент національної складової.

ЗМІ, що несуть масову культуру, здатні витіснити національний компонент, маючи бізнесовий інтерес власників чи політичне замовлення. Такими діями «вихолощується» національна складова: маскультура з системою спрощення асоціативно-образних і аналітичних комбінацій, занижує загальне інтелектуальне поле свідомості суспільства як на індивідуальному, так і на загальнонаціональному рівні; на етнічному рівні це проявляється через заниження свідомісної ідентифікації; на загальнодержавному рівні – поступовий перехід до інших свідомісних національно-етнічних систем.

Відсутність концептуальної домінанти національно-свідомісного розвитку призводить до створення зовсім іншого розумового інформаційного поля, яке здатне досягнути не лише на архетипну систему індивідуальних координат, а й на свідомісну концепцію держави. В. Буряк стверджує, що зараз відбувається процес активного стирання інформаційної архетипної зони народної свідомості (етнічної зони функціонування народу — архетипи побуту, обрядів, традицій), то ми стоїмо перед фактом послаблення фондової архетипної бази для модульно-системних свідомісних новоутворень (формування інформаційних модулів (геніїв) нації. А це і, безперечно, впливає на сугестивну систему, менталітет нації. Звісно, час робить свої корективи: урбанізація, вплив інших етнічних систем. Але є об'єктивні історичні процеси, а є свідомі руйнація. Саме руйнація протягом століть була характерною домінантою для свідомісного функціонування українського етносу (Буряк, 2004).

В умовах проголошення незалежності України важливим, як ми і висвітлювали, є відродження національної свідомості, яку можна здійснювати і за рахунок системи архетипної (національної) цільності. ЗМІ для цього повинні застосовувати подачу інформації, що пов'язана із звичаями, обрядами, віруваннями українського народу; акцентувати увагу на видатних історичних подіях, особливо на діяльності відомих постатей України. В певній мірі дана інформація укріпить архетипну свідомість, так як ті соціально-складні процеси, що відбуваються з моменту проголошення української незалежності, дещо «розгерматизували» етнічну свідомість, порушився кодово-формотворчий процес пам'яті народу, загальмувався розвиток державотворчого мислення. Відновлення міфологічної та архетипної свідомості покликане укріпити інтелектуально-кодову системність, стимулювати державотворче мислення. Ці, і не лише ці, завдання покладаються в великій мірі на ЗМІ – від їх діяльності залежить формування ідентифікаційної визначеності громадян України, залежить консолідація українського суспільства по виведенню держави на належний їй рівень світового визнання. ЗМІ, «озброєні» мовою, як одним із елементів архетипної свідомості, повинні на цьому вибудувати свою діяльність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АДЩППУ - Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 р.». К. : НІСД, 2018. 688 с.
2. Артџомова Т. Європейські цінності: традиційні концепти в епоху глобальних ринкових трансформацій. *Економічна теорія*, 2017. № 4. С. 5–31.
3. Буряк В. Архетипно-інтелектуальний феномен національної свідомісної ідентифікації і публіцистичне мислення. URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk25/Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf (дата звернення 2.05. 2019).
4. ДЄС - Договір о Європейском Союзі (1992-2007) (Маастрихт, 7 февраля 1992 года). Текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 г.). Неофициальный перевод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (Дата звернення 27.03.2019).
5. Злобіна О. «Екранна версія» життя і зміни особистісної суб'єктивності. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 33–37.
6. Карлова В. Вплив засобів масової комунікації на формування української національної свідомості. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm> (дата звернення 28.04.2019).
7. Пасько І. Україна: цивілізаційні контрверзи. *Україна в пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку* : зб. мат-лів експертів Всеукр. експерт. мережі. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 309 с.
8. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основа, 1994. 224 с.
9. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
10. Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультурна, етнополітика. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 488 с.
11. Фукуяма Ф. Конец истории? *Вопросы философии*, 1990. № 3. С. 134-148.

12. ХАНТИНГТОН С. Столкновение цивилизаций? *Полис*, 1994. № 1. С. 33-48.

REFERENCES

1. *Analitychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2018 r.»* [Analytical Report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine “On Internal and External Situation of Ukraine in 2018”]. (2018). Kyiv: NISD [in Ukrainian].

2. Artiomoiva, T. (2017). *Yevropeyski tsinnosti: tradytsiini kontsepty v epokhu hlobalnykh rynkovykh transformatsii* [European Values: Traditional Concepts in the Age of Global Market Transformations]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 4, 5-31 [in Ukrainian].

3. Buriak, V. (2019). *Arkhetypno-intelektualnyi fenomen natsionalnoi svidomisnoi identyfikatsii i publitsystychni myslennia* [The archetypal and intellectual phenomenon of national conscious identification and journalistic thought]. (n.d.). Retrieved May 2. From [http:// old.journ.lnu.edu.ua/ publications/ visnyk25 /Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf](http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk25/Visnyk25_P1_08_Burjak.pdf) [in Ukrainian].

4. *Dogovor o Ėvropayskom Soyuze (1992-2007) (Maastrikht, 7 fevralya 1992 goda). Tekst s izmeneniyami i dopolneniyami ot 13 dekabrya 2007 g.* [Treaty on the European Union (1992-2007) (Maastricht, February 7, 1992). Text as amended by December 13, 2007.]. (n.d.). (Unofficial Trans.). Retrieved March 27, 2019, from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 [in Russian].

5. Zlobina, O. (2002). «Ekranna versii» zhyttia i zminy osobystisnoi subiektivnosti [«Screen version» of life and changes of personal subjectivity]. *Sotsiologhiia : teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 33-37 [in Ukrainian].

6. Karlova, V. *Vplyv zasobiv masovoi komunikatsii na formuvannia ukrainskoi natsionalnoi svidomosti* [The influence of mass communication on the formation of the Ukrainian national consciousness]. Retrieved April 28, 2019, from <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07kvvunc.htm> [in Ukrainian].

7. Pasko, I. (2007). *Ukraina: tsyvilizatsiini kontroverzy* [Ukraine: Civilization Controversies]. *Ukraina v poshukakh sebe:*

natsionalna ideia, problemy rozvytku - Ukraine in search of itself: a national idea, development problems. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 309 [in Ukrainian].

8. Smit, E. (1994). *Natsionalna identychnist* [National identity]. Kyiv: Osnova, 224 [in Ukrainian].

9. Stepyko, M. (2011). *Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia* [Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation]. Kyiv: NISD, 336 [in Ukrainian].

10. Filipchuk, H. (2002). *Hromadianske suspilstvo: osvita, etnokulturna, etnopolityka* [Civil society: education, ethno-cultural, ethno-politics]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 488 [in Ukrainian].

11. Fukuyama, F. (1990). *Konets istoriy?* [The End of history?]. *Voprosy filosofiy – Questions of Philosophy*, 3, 134-148 [in Russian].

12. Khantington, S. (1994). *Stolknovenye tsyvilizatsiy?* [Conflict of Civilizations?]. *Polis*, 1, 33-48 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто проблему україномовної сфери суспільного життя з позицій безпекового виміру; звернуто увагу на україномовний інформаційний простір, що формує систему суспільних поглядів, переконань та спонукань до дії; вказано на необхідність перетворення української мови на інструмент мислення українців та розуміння суспільних процесів. В умовах цифровізації українська мова подана як важливий інструмент у системі державного документообігу і тому – як необхідний інструмент функціональної грамотності.

Акцент зроблено на мову як цивілізаційну цінність для українського суспільства, що в умовах гібридної війни перетворюється на об'єкт особливого захисту. В зв'язку з цим, звернуто увагу на діяльність ЗМІ, завдяки функціонуванню яких мова зможе набути статусу об'єднавчої сили суспільства в боротьбі за державну незалежність.

Вважаючи українську мову як державотворчу та безпекову цінність, акцентували увагу на механізмах забезпечення – діяльність ЗМІ, освітніх закладів всіх рівнів, всієї системи державних органів влади по збереженню і усвідомленому поглибленню мовної, як складової національної ідентифікації.

Прийшли до висновку, що в наш час відбувається процес фрагментарної ідентифікаційної визначеності з елементом усвідомлення свого національного призначення. Мова, при цьому, виступає в ролі усвідомленого елементу використання, предметом гідності та патріотизму. Чим гостріша політична ситуація в Україні, тим більше по ЗМІ піднімається мовне питання: часто з негативно-політичним підтекстом, але більше як об'єднавчо-патріотичний компонент національної складової. Від діяльності ЗМІ в великій мірі залежить формування ідентифікаційної визначеності громадян України, залежить консолідація українського суспільства по виведенню держави на належний їй рівень світового визнання. ЗМІ, «озброєні» мовою, як одним із елементів архетипної свідомості, повинні в більшій мірі на цьому вибудовувати свою діяльність.

Ключові слова: ідентифікація, українська мова, мовна ідентифікація, національна ідентифікація, інформаційно-політична та соціальна безпека.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена проблема украиноязычной сферы общественной жизни с позиций безопасностного измерения; обращено внимание на украиноязычное информационное пространство, которое формирует систему общественных взглядов, убеждений и побуждений к действию; указано на необходимость превращения украинского языка на инструмент мышления украинцев и понимания общественных процессов. В условиях цифровизации украинский язык подан как важный инструмент в системе государственного документооборота и потому – как необходимый инструмент функциональной грамотности.

Акцент сделан на язык, как цивилизационную ценность для украинского общества, что в условиях гибридной войны превращается в объект особенной защиты. В этой связи, обращено внимание на деятельность СМИ, благодаря функционированию которых язык сможет приобрести статус объединительной силы общества в борьбе за государственную независимость.

Считая украинский язык как государственно-созидательную и безопасную ценность, акцентировали внимание на механизмах их обеспечения – деятельности СМИ, образовательных заведений всех уровней, всей системы государственных органов власти по сохранению и осознанному углублению языковой, как составной национальной идентификации.

Пришли к выводу, что в наше время происходит процесс фрагментарного идентификационного определения с элементом осознания своего национального предопределения. Язык, при этом, выступает в роли осознанного элемента использования, предметом достоинства и патриотизма. Чем острее политическая ситуация в Украине, тем больше в СМИ поднимается языковой вопрос: часто с негативно-политическим подтекстом, но больше как объединительно-патриотический компонент национальной составляющей. От деятельности СМИ в большой степени зависит формирование идентификационной определённости граждан Украины, зависит консолидация украинского общества по выведению государства на надлежащий ей уровень мирового признания. СМИ, «вооружённые» языком, как одним из элементов архетипного сознания, должны в большей степени на этом выстраивать свою деятельность.

Ключевые слова: идентификация, украинский язык, языковая идентификация, национальная идентификация, информационно-политическая и социальная безопасность.